

კონსტიტუციები ომის პერიოდში

1. შესავალი

2022 წელი საკმაოდ ნეგატიურად დაიწყო, რადგან რუსეთმა სრულმასშტაბიანი ომის წარმოება გადაწყვიტა უკრაინის წინააღმდეგ. 2022 წლის 24 თებერვლიდან¹ მოყოლებული აგვისტომდე რუსეთმა 108 მილიარდი დოლარის ზიანი მიაყენა უკრაინას,² დახოცა 5024 და დაასახიჩრა 6520 სამოქალაქო პირი.³ ასეთი ულმობელი ომის პირობებში იძულებული ვართ, ვიფიქროთ, თუ რა შეგვიძლია გავაკეთოთ როგორც საკონსტიტუციო სამართლის მკვლევრებმა ომისგან სახელმწიფოს დასაცავად და მისი შედეგების შესამსუბუქებლად. წინამდებარე სტატიის მიზანია, გამოარკვიოს, თუ რა შესაძლებლობები აქვთ კონსტიტუციებს ომის პირობებში და როგორი ხარისხის უსაფრთხოების შემოთავაზება შეუძლიათ. ძველი რომაული გამოთქმაა – *Inter arma leges silent* (ომის დროს კანონი დუმს).⁴ საინტერესოა, ამ დებულებაში კონსტიტუციაც იგულისხმება თუ არა. ძირითადი კანონები იქმნება, რათა იყვნენ სტაბილურები

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული ლექტორი, დოქტორანტი.

¹ <<https://www.bbc.com/news/av/world-60505319>> [07.08.2022].

² <<https://www.ohchr.org/en/news/2022/07/ukraine-civilian-casualty-update-12-july-2022>> [07.08.2022].

³ <<https://www.forbes.com/sites/madelinehalpert/2022/08/02/war-has-caused-108-billion-in-damage-to-ukraines-infrastructure-study-finds/?sh=105d2e7623e5>> [07.08.2022].

⁴ Brandon E.M., War and the American Constitutional Order, in: The Constitution in Wartime: Beyond Alarmism and Complacency, Edited by M. Tushnet, Duke University Press, 2005, 16.

და გადაურჩნენ კრიზისულ პერიოდებს.⁵ ისინი ჩამოყალიბებულია სპეციალურად, რათა გაუთვალისწინებელ შემთხვევებს გაუმკლავდნენ და ხელისუფლებას ავტორიზაცია მისცენ, მიმართოს განსაკუთრებულ უფლებამოსილებებს.⁶

სტატია ცდილობს მკითხველს გააცნოს განსხვავებული ტიპის ძირითადი კანონების დამოკიდებულება ომთან. მის მეორე ნაწილში განხილულია ე.წ. დაწესებულ კონსტიტუციათა მიმართება ომთან. უბირველეს ყოვლისა, მკითხველი გაეცნობა დაწესებული კონსტიტუციის არსსა და მის სახეებს, შემდეგ კი მისი კონკრეტული ტიპი, ომის შედეგად დაწესებული კონსტიტუციები გაანალიზებული. ნაშრომი განიხილავს იაპონიის მაგალითს, რომელიც თვალსაჩინოდ წარმოაჩენს დასახელებული ტიპის ძირითადი კანონების დამოკიდებულებას ომთან. სტატია განიხილავს ორი პროფესორის ტიპოლოგიას საომარ პერიოდში კონსტიტუციათა ნორმის ფუნქციონირების თაობაზე. მესამე ნაწილის ეხება უშუალოდ რუსეთის მიერ წარმოებულ ომებს საქართველოსა და უკრაინის წინააღმდეგ. საქართველოზე საუბრისას ცალ-ცალკეა განხილული 1921 და 1995 წლების კონსტიტუციები რუსული არმიის წინააღმდეგ. პირველ კონსტიტუციაზე მსჯელობისას ყურადღება გამახვილებულია ოკუპაციამდე რამდენიმე დღით ადრე ძირითადი კანონის მიღების მნიშვნელობასა და მასში არსებული უცვლელი ნორმის ფუნქციაზე. მოქმედ კონსტიტუციასთან მიმართებით განხილულია მისი დატვირთვა 2008 წლის ომში. მესამე ნაწილი ასევე ეხება უკრაინას და მიმოიხილავს 2014-ისა და 2022 წლების ომებს რუსეთის წინააღმდეგ. სტატია ეხება უკრაინის კონსტიტუციის უცვლელ ნორმას ტერიტორიულ მთლიანობის შესახებ და მის დატვირთვას მიმდინარე ომის პირობებში.

⁵ Roznai Y., Albert R., Introduction: Modern Pressures on Constitutionalism, in: Constitutionalism Under Extreme Conditions, Law, Emergency, Exception, Edited by R. Albert and Y. Roznai, Springer, 2020, 2.

⁶ იქვე.

II. კონსტიტუციების ტიპოლოგია და მათი დამოკიდებულება ომის მიმართ

1. ომის რეგულირება დანესებულ კონსტიტუციებში

იურიდიულ ლიტერატურაში კონსტიტუციათა სახეების წარმოსაჩენად სხვადასხვა კლასიფიკატორს იყენებენ. მაგალითად, მართვა-გამგეობის ფორმის მიხედვით, კონსტიტუცია შეიძლება იყოს მონარქიული და რესპუბლიკური, გადასინჯვის მიხედვით – მოქნილი და ხისტი,⁷ მიღების ფორმის მიხედვით – ოქტროირებული, რეფერენდუმით ან წარმომადგენლობითი ორგანოს მიერ მიღებული, დროში მოქმედების მიხედვით – დროებითი და მუდმივი, და ა.შ.⁸ წინამდებარე სტატია აქცენტს აკეთებს ძირითად კანონთა დაყოფაზე მათი მიღების კუთხით. ამ მხრივ გამოიყოფა კონსტიტუციათა ორი ტიპი: ორიგინალი და დანესებული კონსტიტუციები. სტატიის მიზნებისთვის ტერმინი „ორიგინალი კონსტიტუცია“ გულისხმობს ისეთ დოკუმენტს, რომელიც მიიღო იმ სოციუმმა, რომელშიც ეს ძირითადი კანონი მოქმედებს. დანესებულ კონსტიტუციას საკმაოდ მრავალფეროვანი გამოვლინების ფორმა შეიძლება ჰქონდეს.⁹ ლიტერატურაში გამოყოფენ თანხმობით¹⁰ და ომის შედეგად დანესებულ,¹¹

⁷ კონსტიტუციების მყარ და მოქნილ დოკუმენტებად კატეგორიზაციის შესახებ კრიტიკის თაობაზე იხ., Ginsburg T., Melton J., *Does the Constitutional Amendment Rule Matter at All? Amendment Cultures and the Challenges of Measuring Amendment Difficulty*, *International Journal of Constitutional Law*, Vol.13, No.3, 2015, 686-713.

⁸ კონსტიტუციური სამართლის სახელმძღვანელო, ა. დემეტრაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2005, 55.

⁹ Albert R., Contiades X., Fotiadou A., *Introduction Imposition in Making and Changing Constitutions*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 1.

¹⁰ Albert R., *Constitutions Imposed with Consent?*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 103-119.

¹¹ Levinson S., *On the Priority that Publius Gives to National Security in Constitutional Design: Reflections on the Longevity of Article 9 of the Japanese Constitution*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 175-188.

ასევე ოქტროირებულ კონსტიტუციებს.¹² დაწესებული კონსტიტუციის ცნების ამომწურავი დეფინიცია არ არსებობს, თუმცა მისი რამდენიმე გაგება შეიძლება გამოიყოს. ერთი გულისხმობს, რომ იგი იმ ხალხზე „თავს მოხვეული“ ძალის გამოყენებით, რომლებსაც ეს კონსტიტუცია მართავს,¹³ მეორე კი – გარეშე ძალების ჩართვას ან ზეგავლენის მოხდენას კონსტიტუციის შემუშავების პროცესში.¹⁴ ყურადსაღებია, რომ პროფესორი როზნაი ავითარებს საპირისპირო არგუმენტს და დაწესებულ კონსტიტუციად შიდა აქტორების მიერ შემუშავებულ დოკუმენტსაც მიიჩნევს.¹⁵ წინამდებარე სტატიის მიზანი არაა დაწესებულ კონსტიტუციათა ამომწურავი მიმოხილვა, მისი ამოცანაა მკითხველს მიაწოდოს ამ ტიპის ძირითადი კანონების კონცეფციის შესახებ ინფორმაცია, რათა კონტრასტი დაწესებულ და ორიგინალ კონსტიტუციებს შორის ომთან დაკავშირებით უფრო მკაფიო იყოს.

ომის შედეგად შექმნილი ძირითადი კანონების ომთან მიმართების კუთხით განიხილება იაპონიის შემთხვევა, როგორც ქრესტომათიული მაგალითი. მსგავს მოდელს მიკუთვნება გერმანიისა და ერაყის კონსტიტუციებიც,¹⁶ თუმცა სტატიის ფორმატიდან გამომდინარე, მათ აღარ განვიხილავთ.

დიდი აღმოსავლეთ აზიის [ე.წ. წყნარი ოკეანის] ომის შემდგომ შემუშავებულ იქნა პოტსდამის დეკლარაცია, სადაც [იაპონიის] კაპიტულაციის პირობები განისაზღვრა.¹⁷ დეკლარაციის მე-13 მუ-

¹² Gerkrath J., Are 'Octroyed Constitutions' of the 19th Century to Be Considered as Imposed Constitutions?, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 120-139.

¹³ Law S. D., *Imposed Constitutions and Romantic Constitutions*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 42.

¹⁴ იქვე.

¹⁵ Roznai Y., *Internally Imposed Constitutions*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 58-81.

¹⁶ Colón-Rios J., Roznai Y., *A Constitutional Theory of Territoriality: The Case of Puerto Rico*, *Cleveland State Law Review*, Vol.70, No.2, 2022, 323.

¹⁷ Negishi Y., *The Constituent Power of the 'Imposed' Constitution of Japan - An*

ხლით იაპონიას დაევალა მთელი შეიარაღებული ძალების უპირობო დანებება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, დოკუმენტი ითვალისწინებდა მის სწრაფ და სრულ განადგურებას.¹⁸ მე-12 მუხლი კი მეორე მსოფლიო ომში ანტიფაშისტური კოალიციის ნევრი სახელმწიფოების ჯარების გასვლას იაპონიის ტერიტორიიდან უკავშირებდა იაპონელი ხალხის მიერ თავისუფალი ნების გამოვლენით შექმნილი მშვიდობიანი და პასუხისმგებელი მთავრობის არსებობას.¹⁹ გენერალ მაკარტურს თავდაპირველად სურდა იაპონელ ლიდერებს აეღოთ ინიციატივა ახალი კონსტიტუციის წერის პროცესში.²⁰ დოკუმენტი რამდენიმე პრინციპს უნდა დაფუძნებოდა, კერძოდ: დემილიტარიზაციას, ჯარზე სამოქალაქო კონტროლის არსებობას, სახალხო სუვერენიტეტს იმპერიული მმართველობის ნაცვლად და ფართო საარჩევნო უფლებას.²¹ მას შემდეგ, რაც იაპონიის მთავრობამ დავალებას თავი ვერ გაართვა,²² მაკარტურმა საკუთარ აპარატს მისცა საკმაოდ მკაფიო მითითებები ძირითადი პრინციპების შესახებ, ხოლო აპარატმა სრულიად გასაიდუმლოებულად, სხვა მოკავშირეებისა და სახელმწიფო დეპარტამენტის გაფრთხილების გარეშე, 2 კვირაზე ნაკლებ დროში კონსტიტუციის დასრულებული პროექტი შეიმუშავა.²³ გენერლის მოთხოვნით ძირითად ტექსტში ე.წ. მშვიდობის მუხლიც შევიდა.²⁴

1955 წლის შემდეგ იაპონიის ლიბერალ-დემოკრატიულმა პარტიამ საკუთარი დღის წესრიგის მთავარ საკითხად კონსტიტუციის გადანერა დაისახა, რათა იაპონიას ჰქონოდა „სახლში შექმნილი“ მმა-

Amalgam of Internationalized Revolutionary Power and Nationalist Devolutionary Power, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 196.

¹⁸ Potsdam Declaration, 26 July 1945, Art.13.

¹⁹ იქვე, Art.12.

²⁰ Law D., *The Myth of the Imposed Constitution*, Legal Studies Research Paper Series, 2013, 242.

²¹ იქვე.

²² იქვე, 243.

²³ იქვე.

²⁴ იქვე, 245.

რთველობის დოკუმენტი.²⁵ პარტიის ძირითადი მიზანი მშვიდობის მუხლი იყო.²⁶ მიუხედავად ასეთი კამპანიისა, იაპონიამ სწორედ დასახელებული ნორმის საფუძველზე, საკუთარი სარგებლისთვის, შეძლო თავი აერიდებინა კორეისა და ვიეტნამის ომში ჩართვისთვის.²⁷

იაპონიის მაგალითი წარმოაჩენს, თუ როგორ შეიძლება დაწესებულმა კონსტიტუციამ დაიცვას ქვეყანა ომისგან, როცა თავად ძირითადი კანონი ომით პრობლემათა მოგვარებაზე უარს აცხადებს. მართალია, კონსტიტუციას პოლიტიკურად აკრიტიკებდნენ, თუმცა იგი დღემდე უცვლელი დოკუმენტია.²⁸ ამის მიზეზია კონსტიტუციის აღქმა მოსახლეობაში. საკმარისია აღინიშნოს ისიც კი, რომ სკოლის მოსწავლეებს აცნობენ კონსტიტუციის მე-9 მუხლს (ე.წ. მშვიდობის მუხლს), როგორც ეროვნულ სიამაყეს.²⁹ ომის შედეგად დაწესებული კონსტიტუცია მხოლოდ მაშინ იქნება წარმატებული, როცა წაგებული სახელმწიფოს მოსახლეობა ახალ ძირითად კანონს მიიღებს როგორც საკუთარს.³⁰ იაპონელებმა კი სწორედ ეს გააკეთეს. დაწესებულ კონსტიტუციას დრო სჭირდება, რათა თანდათან გარდაიქმნას ისეთ დოკუმენტად, რომელიც შეზღუდავს სახელმწიფოს და ინტეგრირდება იმ კონსტიტუციურ წესრიგში, რომლის ჩამოყალიბებასაც ისახავს მიზნად, შედეგად კი მოიპოვებს ლეგიტიმაციას.³¹

²⁵ Albert R., *Constitutional Amendments: Making, Breaking, and Changing Constitutions*, Oxford University Press, 2019, 67.

²⁶ იქვე.

²⁷ Levinson S., *On the Priority that Publius Gives to National Security in Constitutional Design: Reflections on the Longevity of Article 9 of the Japanese Constitution*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 184.

²⁸ Komamura K., Yokodaido S., Sugaya M., *Japan in: International Review of Constitutional Reform 2020*, Edited by L. R. Barroso and R. Albert, the Program on Constitutional Studies at the University of Texas at Austin and the International Forum on the Future of Constitutionalism, 2020, 166.

²⁹ Albert R., *Constitutional Amendments: Making, Breaking, and Changing Constitutions*, Oxford University Press, 2019, 68.

³⁰ Rosenfeld M., *The Identity of the Constitutional Subject Selfhood, Citizenship, Culture, and Community*, Routledge, 2010, 195.

³¹ Contiades X., Fotiadou A., *Imposed Constitutions Heteronomy and (Un) amendability*, in: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions*, Edited by R. Albert, X. Contiades and A. Fotiadou, Routledge, 2019, 29.

2. ომის რეგულირება ორიგინალ კონსტიტუციებში

ძირითადი კანონები, რომლებიც შექმნილია იმ ხალხის მიერ, ვინც იმართება ამ კონსტიტუციებით სტატიის მიზნებისთვის მოხსენიებულია, როგორც ორიგინალი კონსტიტუციები. მათში ვხვდებით ნორმებს საომარი მდგომარეობის შესახებ. ისინი განსაზღვრავენ, თუ როგორ მოქმედებს სახელმწიფო არაორდინალურ სიტუაციებში, მათ შორის, ომში. მსოფლიოში უამრავი სახელმწიფოა, სადაც კონსტიტუციები არეგულირებენ საომარ მდგომარეობებს. მაგალითად, ამერიკის შეერთებული შტატები,³² საფრანგეთი,³³ ფინეთი,³⁴ პოლონეთი,³⁵ პორტუგალია³⁶ და სხვ.³⁷ სტატიის მიზანი არაა დასახელებულ სახელმწიფოთა ძირითადი კანონების შესაბამისი ნორმების დეტალური ანალიზი. პირიქით, იგი მკითხველს გააცნობს სამართლებრივ დოქტრინაში არსებულ შეხედულებებს ომის პირობებში კონსტიტუციათა ქცევის თაობაზე.

პოზნერი და ვერმიული განასხვავებენ ორ ძირითად მიდგომას ექსტრაორდინალურ ვითარებებთან კონსტიტუციათა დამოკიდებულებაზე. ისინი განასხვავებენ „მოქნილ“ (accommodation) და „მკაცრ“ (strict) მიდგომას.³⁸ პირველი გულისხმობს კონსტიტუციათა „მოდუნებას“ ან შეჩერებას არაორდინალურ სიტუაციებში.³⁹ ასეთ დროს აუცილებელია ძალაუფლების კონსოლიდაცია.⁴⁰ ამიტომ კონსტიტუციური უფლებები მეორე პლანზე გადადის, რათა აღმასრულებელ ხელისუფლებას მიეცეს შესაძლებლობა მძლავრად გაუმკლავდეს

³² Constitution of the United States, Art.1, Section 8.

³³ Constitution of France, Art. 35.

³⁴ Constitution of Finland, Section 93(1).

³⁵ Constitution of Poland, Art. 116.

³⁶ Constitution of Portugal, Art. 135, Art.145, Art. 161, Subsection M.

³⁷ დანარჩენ კონსტიტუციათა თაობაზე იხ. <<https://constituteproject.org/constitutions?key=war&lang=en>> [25.07.2022].

³⁸ Posner E. A., Vermeule A., Accommodating Emergencies, in: The Constitution in Wartime: Beyond Alarmism and Complacency, Edited by M. Tushnet, Duke University Press, 2005, 55.

³⁹ იქვე.

⁴⁰ იქვე.

საშიშროებას.⁴¹ ამ შემთხვევაში ძალის გადამეტება გამართლებულია ეროვნული უსაფრთხოების სასარგებლოდ.⁴² მოქნილი მიდგომის მიხედვით, როდესაც დასახელებული სიკეთე საფრთხის ქვეშაა, მკაცრი ქმედებებია საჭირო და ამიტომ, ხალხს სხვა არჩევანი არ აქვს, გარდა იმისა, რომ სრული ნდობა გამოუცხადოს მთავრობას.⁴³ ტრადიციული მიდგომაა, რომ ომის პერიოდში ძირითადი უფლებები გზას უთმობენ ძალაუფლებას.⁴⁴ შედეგად, სამოქალაქო უფლებები, ... [და] კონსტიტუციონალიზმი ... სახელმწიფოს საჭიროებებს აყენებს პირველ ადგილას.⁴⁵ მსგავს მიდგომას იზიარებდა ჯეფერსონიც, რომლის მიხედვითაც, „დანერილ კანონთა ზედმინევნით შესრულება კარგი მოქალაქის უდავოდ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ვალდებულებაა. თუმცა ეს არ არის უმაღლესი ვალდებულება. საჭიროების, საკუთარი თავის გადარჩენის, ჩვენი ქვეყნის დაცვის კანონები უფრო მაღალ ვალდებულებას გვაკისრებს“⁴⁶.

მკაცრი მიდგომა განხილულის საპირისპიროა. მისი ამოსავალი იდეაა, რომ კონსტიტუციები ისედაც ითვალისწინებენ ძირითად უფლებებში ჩარევის სხვადასხვა ზღვარს,⁴⁷ ამიტომ ძირითადი კანონები „მკაცრად“ უნდა აღსრულდეს, რაც გულისხმობს ნორმების ერთნაირი სტანდარტით გამოყენებას როგორც ორდინალურ, ისე არაორდინალურ სიტუაციებში.⁴⁸ პირველი მიდგომის მიხედვით,

⁴¹ იქვე.

⁴² იქვე.

⁴³ იქვე.

⁴⁴ Brandon M.E., War and the American Constitutional Order, in: The Constitution in Wartime: Beyond Alarmism and Complacency, Edited by M. Tushnet, Duke University Press, 2005, 16.

⁴⁵ იქვე.

⁴⁶ Brandon M. E., War and the American Constitutional Order, in: The Constitution in Wartime: Beyond Alarmism and Complacency, Edited by M. Tushnet, Duke University Press, 2005, 16-17, იხ. ციტირება: Thomas Jefferson, "Letter to J. B. Colvin" (20 September 1810), in Lipscomb ed., The Writings of Thomas Jefferson (1903), vol. xii, 418.

⁴⁷ Posner E.A., Vermeule A., Accommodating Emergencies, in: The Constitution in Wartime: Beyond Alarmism and Complacency, Edited by M. Tushnet, Duke University Press, 2005, 56.

⁴⁸ იქვე.

სასამართლოები ემორჩილებიან მთავრობის ექსტრაორდინალური ვითარების პოლიტიკას მას შემდეგ, რაც, უპირველეს ყოვლისა, დაადგენენ ასეთი ვითარების არსებობას.⁴⁹ ისინი არ სთხოვენ აღმასრულებელ ხელისუფლებას, წარმოაჩინოს, რომ მათი გადაწყვეტილებები ლეგიტიმურ მიზანს ემსახურება.⁵⁰ მეორე მიდგომა გულისხმობს აღმასრულებლის გადანყვეტილებებზე მკაცრ სასამართლო კონტროლს, მათ შორის, დანესებული რეგულაციების გაუქმებასაც კი.⁵¹

III. კონსტიტუციები რუსული აგრესიის პირისპირ

1. ქართული გამოცდილება

1.1. 1921 წლის კონსტიტუცია წითელი არმიის წინააღმდეგ

საქართველოს პირველი რესპუბლიკის კონსტიტუცია იყო საქართველოს პირველი ძირითადი კანონი, რომელსაც წილად ხვდა რუსულ არმიას დაპირისპირებოდა. ვიდრე უშუალოდ განვიხილავთ ამ დოკუმენტის როლს რუსეთის მიერ წარმოებული ომის პირობებში, აუცილებელია მოკლე ექსკურსი. 1918 წლის 26 მაისს საქართველომ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. აქტი 7 მუხლისგან შედიოდა, რომელთაგან თითოეული კონსტიტუციური მნიშვნელობისა იყო. დოკუმენტი განსაზღვრავდა დემოკრატიულ რესპუბლიკას, როგორც საქართველოს პოლიტიკური მმართველობის ფორმას.⁵² აქტით ქვეყანა ნეიტრალიტეტს აცხადებდა⁵³ და საერთაშორისო ურთიერთობის ყველა წევრთან, განსაკუთრებით, მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან და ერებთან კეთილმეზობლური ურთიერთობის დამყარებისკენ ისწრაფოდა.⁵⁴ დამფუძნებელი კრების შეკრებამდე სახელმწიფოს

⁴⁹ იქვე.

⁵⁰ იქვე.

⁵¹ იქვე.

⁵² საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის მე-2 მუხლი.

⁵³ იქვე, მე-3 მუხლი.

⁵⁴ იქვე, მე-4 მუხლი.

მართვა-გამგეობის საქმეს უძღვება ეროვნული საბჭო,⁵⁵ რომელმაც შექმნა საკონსტიტუციო კომისია.⁵⁶ მან 1918 წლის 6 ივნისიდან 1919 წლის 8 მარტამდე იმუშავა.⁵⁷ კომისიის პირველივე სხდომებზე განისაზღვრა ზოგადი კონცეპტუალური საკითხები, შემდეგ კი პროექტზე მუშაობის დაჩქარებისა და გაადვილების მიზნით, ის ცალკეულ თავებად დაყო და კომისიის წევრებს გაუნაწილა.⁵⁸ 1918 წლის მინუტულს შეაჯამეს განეული სამუშაოს შედეგები.⁵⁹ 1919 წლის 8 მარტს კომისიამ მუშაობა შეწყვიტა და მასალები დამფუძნებელ კრებას გადასცა.⁶⁰ თუმცა ამ უკანასკნელმა გადაწყვიტა მუშაობა ცარიელი ფურცლიდან დაეწყო.⁶¹ 1919-20 წლებში იმ პერიოდისთვის არსებული კონსტიტუციების თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა ქართულად ითარგმნა და გამოქვეყნდა.⁶² ახალი კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობამ დიდი დრო წაიღო, რადგან ავტორები ცდილობდნენ რაც შეიძლება მეტ საერთაშორისო პრაქტიკას გაცნობოდნენ და აგრეთვე, ერთმანეთში კონსენსუსისთვის მიეღწიათ მნიშვნელოვან საკითხებზე.⁶³ ეროვნულ-დემოკრატიული ფრაქცია მოითხოვდა, საკონსტიტუციო კომისიას დაჩქარებულ ვადაში წარმოედგინა პროექტი.⁶⁴ მათი

⁵⁵ იქვე, მე-7 მუხლი.

⁵⁶ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია – საქართველოს დამოუკიდებლობის სიმბოლო, „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“, N1, 2021, 82.

⁵⁷ იქვე.

⁵⁸ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება, წიგნში: ქართული კონსტიტუციონალიზმის სათავეებთან – საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის 90 წლისთავი, ბათუმი, 2011, 21.

⁵⁹ იქვე.

⁶⁰ იქვე, 22.

⁶¹ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია – საქართველოს დამოუკიდებლობის სიმბოლო, „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“, N1, 2021, 82.

⁶² Papuashvili G., The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia Looking Back After 90 Years, in: The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia, Batumi, 2012, 11.

⁶³ იქვე, 11.

⁶⁴ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია – საქართველოს დამოუკიდებლობის სიმბოლო, „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“, N1, 2021, 84.

აზრით, ახალი კონსტიტუცია დაეხმარებოდა პირველ მსოფლიო ომში გამარჯვებული ქვეყნების მიერ საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ცნობას.⁶⁵ 1920 წლის ივლისში კონსტიტუციის პროექტი განსახილველად გამოქვეყნდა, ხოლო ნოემბერში პარლამენტმა მისი განხილვისა და მიღების პროცედურები დაიწყო.⁶⁶ დამფუძნებელმა კრებამ გადაწყვიტა იგი, სამი წაკითხვის ნაცვლად, ხუთი წაკითხვით განეხილათ.⁶⁷ 1921 წლის თებერვლისთვის კონსტიტუცია სამი მოსმენით მიღებული იყო და ორი რჩებოდა.⁶⁸ 1921 წლის 21 თებერვალს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ თავის საგანგებო სხდომაზე ერთხმად მიიღო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია, რითაც შეასრულა თავისი ძირითადი ამოცანა.⁶⁹ როგორც დამფუძნებელი კრების წევრი გიორგი გვაზავა შემდეგ იგონებს – „დამფუძნებელი კრება მუშაობდა თავგამოდებით მაშინაც კი, როცა ქალაქს მოაწვა რუსეთის ლაშქარი, ისმოდა ზარბაზანი და ცაში სკდებოდა ყუმბარები... ჩვენ დავიშალენით მხოლოდ გათენებისას, როცა საბოლოოდ დავამტკიცეთ ჩვენი კონსტიტუცია – ძირითადი კანონები საქართველოს რესპუბლიკისა“⁷⁰.

რუსულმა არმიამ არა მხოლოდ დაარღვია სახელმწიფოს სუვერენიტეტი, არამედ ცალკეული კონსტიტუციური ჩანაწერიც. კერძოდ, ძირითადი კანონი უცვლელ ნორმად აცხადებდა დემოკ-

⁶⁵ იქვე.

⁶⁶ Papuashvili G., *The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia Looking Back After 90 Years*, in: *The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia*, Batumi, 2012, 11.

⁶⁷ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება, წიგნი: ქართული კონსტიტუციონალიზმის სათავეებთან - საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის 90 წლისთავი, ბათუმი, 2011, 32.

⁶⁸ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია – საქართველოს დამოუკიდებლობის სიმბოლო, „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“, N1, 2021, 95.

⁶⁹ იქვე.

⁷⁰ მაცაბერიძე მ., საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია – საქართველოს დამოუკიდებლობის სიმბოლო, „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“, N1, 2021, 95, იხ. ციტირება: გვაზავა გ., საქართველო და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია (მეორე წერილი, პარიზი), 1928, 11.

რეალურ რესპუბლიკას, როგორც ქვეყნის პოლიტიკურ წყობილებას.⁷¹ ამ ნორმის არსებობა ძირითად კანონში განპირობებული იყო სხვადასხვა ფაქტორით, მათ შორის, მონარქიის აღდგენის შიშით.⁷² საბჭოთა რეჟიმმა იგი ფაქტობრივად შეცვალა. მუდმივი ნორმების დატვირთვა ომში მყოფი სახელმწიფოს ძირითადი კანონისთვის სიღრმისეულად შესწავლილი არაა იურიდიულ ლიტერატურაში,⁷³ თუმცა გასაზიარებელია პროფესორ როზნაის მოსაზრება, რომ როგორც ბოქლომი ვერ დაიცავს სახლს კარგად აღჭურვილი მძარცველისგან, ისე უცვლელი ნორმა უძლურია შეაჩეროს ექსტრაკონსტიტუციური ღონისძიებები.⁷⁴

1.2.1995 წლის კონსტიტუცია რუსული არმიის წინააღმდეგ 2008 წელს

რუსულ არმიასთან ბრძოლა წილად ხვდა დამოუკიდებელი საქართველოს მეორე კონსტიტუციასაც. მოქმედი ძირითადი კანონის მიხედვით, საქართველო არის დამოუკიდებელი, ერთიანი და განუყოფელი სახელმწიფო, რაც დადასტურებულია 1991 წლის 31 მარტს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის, აფხაზეთის ასსრ-ში და ყოფილ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში ჩატარებული რეფერენდუმით.⁷⁵ სახელმწიფოს ტერიტორია კი განსაზღვრულია 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით.⁷⁶ ამ პერიოდში როგორც აფხაზეთი, ისე ე.წ. სამხრეთ ოსეთი საქართველოს შემადგენლობაში შე-

⁷¹ საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის პირველი მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁷² ჯავახიშვილი პ., უცვლელი ნორმის საკითხი საქართველოს პირველ კონსტიტუციაში, „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“, N2, 2021, 175.

⁷³ მუდმივ ნორმებს ომის პირობებში ზედაპირულად ეხება პროფესორების იანივ როზნაისა და სილვია სუტოს ნაშრომი. იხ. Roznai Y., Suteu S., The Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Constitutional Principle, German Law Journal, Vol.16, No.3, 2015, 542-580.

⁷⁴ Roznai Y., Unconstitutional Constitutional Amendments: the Limits of Amendment Powers, Oxford University Press, 2017, 132-133.

⁷⁵ საქართველოს კონსტიტუციის პირველი მუხლის პირველი პუნქტი.

⁷⁶ იქვე, მე-2 პუნქტი.

დიოდა. თუმცა მოგვიანებით, 1993 და 2008 წლებში სახელმწიფომ დაკარგა კონტროლი ამ ტერიტორიებზე. რადგანაც მოქმედი კონსტიტუცია 1995 წელს ამოქმედდა, სტატიაში განხილულია მხოლოდ 2008 წლის მოვლენები.

რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომის აქტიური ფაზა 5 დღე გრძელდებოდა. იგი დაიწყო 7 აგვისტოს ღამეს, რომელიც 8 რიცხვში გადავიდა.⁷⁷ თუმცა ე.წ. სამხრეთ ოსეთის მესაზღვრის სატელეფონო ამონაწერები,⁷⁸ ახალგაზრდა რუსი ჯარისკაცის ზარი დედამისთან,⁷⁹ კიდევ სხვა მსგავსი შინაარსის ზარი⁸⁰ და აფხაზეთის ე.წ. პრეზიდენტის სატელეფიზიო კომენტარები⁸¹ მიუთითებენ, რომ 7 აგვისტოს რუსული ჯარი უკვე საქართველოს ტერიტორიაზე, კერძოდ, ე.წ. სამხრეთ ოსეთის რეგიონში იმყოფებოდა. შედეგად, რუსეთმა უკვე 7 აგვისტოს დაარღვია საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა, შემოიჭრა და მისი ჯარი უკანონოდ განათავსა ქართულ მიწაზე. რუსეთმა არა მხოლოდ აწარმოა თავდასხმითი ომი სხენებულ ტერიტორიებზე, არამედ იერიში მიიტანა სხვა რეგიონებზეც. რუსულმა საჰაერო ოპერაციამ 8 აგვისტოს დილას დაბომბა გორის საჰაერო დაცვის აპარატურა.⁸² 10-11 აგვისტოს ღამეს ქართული ჯარის უდიდესი ნაწილი გავიდა ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიიდან.⁸³ მათ გამოჰყვათ რუსული არმია, რომელიც ღრმად შემოიჭრა საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე, გადაკვეთა ე.წ. სამხრეთ ოსეთთან და აფხაზეთთან არსებული ადმინისტრაციული საზღვრები, შედეგად, დაიკავა სამხედრო პოზიციები შემდეგ ქალაქებში:

⁷⁷ Georgia v. Russia (II) [ECtHR], App. no. 38263/08, 21 January 2021, par. 35, par. 40.

⁷⁸ Batashvili D., August 7: How Russia Prepared and Launched the 2008 Invasion of Georgia, Georgian Foundation for Strategic and International Studies, 2018, 13.

⁷⁹ იქვე, 14.

⁸⁰ იქვე, 15.

⁸¹ იქვე, 17.

⁸² Georgia v. Russia (II) [ECtHR], App. no. 38263/08, 21 January 2021, par. 108.

⁸³ იქვე, par. 153.

გორში, ზუგდიდში, სენაკსა და ფოთში.⁸⁴ 12 აგვისტოს ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულების შემდეგ რუსები აგრძელებდნენ დანაშაულების ჩადენას.⁸⁵

2008 წლის ომში რუსეთმა დაარღვია საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და შესაბამისად, საქართველოს კონსტიტუციაც. ძირითადი კანონი მიღების დღიდან კრძალავს საქართველოს ტერიტორიის გასხვისებას, ხოლო სახელმწიფო საზღვრის ცვლილება შესაძლებელია მხოლოდ მეზობელ სახელმწიფოსთან ორმხრივი ხელშეკრულების დადებით.⁸⁶ აღნიშნული ჩანაწერი, განსხავებით სხვა სახელმწიფოებისგან, უცვლელი ნორმა არაა.⁸⁷ თუმცა ეს არ აკნინებს მის კონსტიტუციურ მნიშვნელობას. ტერიტორიული მთლიანობა ერის სიცოცხლის უმთავრესი ელემენტია და მისი დაცვა სახელმწიფოს გადარჩენასთანაა დაკავშირებული.⁸⁸ მას აქვს ბმა სახელმწიფოს არსებობასთან და მის სუვერენიტეტთან.⁸⁹ სამართლის მკვლევრებში შესაძლოა დაისვას კითხვა,⁹⁰ თუ რა დამატებითი დატვირთვა აქვს კონსტიტუციაში ტერიტორიული მთლიანობის შესახებ ნორმის გაჩენას, როდესაც გაეროს წესდება ისედაც კრძალავს ერთი სახელმწიფოს მიერ ძალის გამოყენებით მეორე

⁸⁴ იქვე.

⁸⁵ იქვე, par. 181, par. 185.

⁸⁶ საქართველოს კონსტიტუციის (1995-2017 წლების რედაქცია) მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტი; საქართველოს კონსტიტუციის (მოქმედი რედაქციის) პირველი მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁸⁷ მსოფლიოს არაერთი სახელმწიფოს კონსტიტუცია აცხადებს ტერიტორიულ მთლიანობას უცვლელ ნორმად. მაგალითად ასეთ პორტუგალიაში, თურქეთში, აზერბაიჯანსა და რუმინეთში. დაწვრილებით ამ საკითხზე იხ., Roznai Y., Suteu S., *The Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Constitutional Principle*, *German Law Review*, Vol. 16, No. 3, 2015, 566.

⁸⁸ Suteu S., *Eternity Clauses in Democratic Constitutionalism*, Oxford University Press, 2021, 30.

⁸⁹ Roznai Y., Suteu S., *The Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Constitutional Principle*, *German Law Review*, Vol. 16, No. 3, 2015, 565.

⁹⁰ ასეთი კითხვა დამისვა ICON•S-ის 2022 წლის საერთაშორისო კონფერენციაზე ერთ-ერთმა მონაწილემ ამ თემის შესახებ მოხსენების დასრულების შემდეგ გამართული დისკუსიისას.

სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას.⁹¹ სახელმწიფოს ძირითად კანონში ამ პრინციპის განერით კანონმდებელი აზღვევს ორ – შიდა და გარე საფრთხეს.⁹² ერთი მხრივ, იგი სეცესიის პრობლემას აგვარებს, ხოლო, მეორე მხრივ კი, ცდილობს ქვეყანა დაიცვას საგარეო აგრესიისგან.⁹³ ამ კუთხით, თავად კონსტიტუციის, როგორც დოკუმენტის, არსებობა სახელმწიფოებრიობას უსმევს ხაზს.⁹⁴ შედეგად, სახელმწიფოს უმარტივედება საკუთარი პოზიციების დაცვა საერთაშორისო დონეზე სამართლებრივი დავის წარმოებისას.

გარდა დასმული კითხვისა, ზოგიერთს ასევე შეიძლება დააინტერესოს სხვა საკითხმაც – ზოგადად, რატომ უნდა სცეს პატივი რუსეთმა საქართველოს ან ნებისმიერი სხვა სახელმწიფოს კონსტიტუციას?⁹⁵ კონსტიტუციონალიზმი აღარ არის მიჯაჭვული ლოკალურად ერთ სახელმწიფოზე. პირიქით, თანამედროვე მკვლევრები – როზალინდ დიქსონი და დევიდ ლანდაუ, საუბრობენ ტრანსნაციონალური საკონსტიტუციო სამართლის მნიშვნელობაზე კონკრეტული კონსტიტუციური ღირებულების ფუნდამენტურობის დადგენის პროცესში.⁹⁶ ბრიუს აკერმანი კი ყურადღებას ამახვილებს რეგი-

⁹¹ United Nations Charter, Article 2, Section 4.

⁹² European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Self-Determination and Secession in Constitutional Law, Report Adopted by the Commission at its 41th meeting 4-5 (Venice, 10-11 December 1999), CDL-INF (2000) 2, 4-5.

⁹³ იქვე.

⁹⁴ Wolczuk K., The Moulding of Ukraine, the Constitutional Politics of State Formation, Central European University Press, 2001, 17.

⁹⁵ ასეთი კითხვა დამისვა ICON•S-ის 2022 წლის საერთაშორისო კონფერენციაზე ერთ-ერთმა მონაწილემ ამ თემის შესახებ მოხსენების დასრულების შემდეგ გამართული დისკუსიისას.

⁹⁶ პროფესორები ძირითადად საუბრობენ ტრანსნაციონალური საკონსტიტუციო სამართლის როლზე არაკონსტიტუციური საკონსტიტუციო ცვლილებების კუთხით. თუმცა თავად იდეის გავრცობა შესაძლებელია ნებისმიერ საკონსტიტუციოსამართლებრივ ასპექტზე. Dixon R., Landau D., Transnational Constitutionalism and a Limited Doctrine of Unconstitutional Constitutional Amendment, International Journal of Constitutional Law, Vol. 13, No. 3, 2015, 629-630.

ონულ კონსტიტუციონალიზმზე, როგორც სამართლის ამ დარგის მომავალზე.⁹⁷ ამიტომ დასმული კითხვის პასუხად უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციონალიზმი, როგორც საერთაშორისო მოვლენა გულისხმობს დემოკრატიული სახელმწიფოების მხრიდან სხვა ქვეყნების კონსტიტუციებისა და მათი დებულებების აღიარებასა და პატივისცემას, მათ შორის, ტერიტორიული მთლიანობის ნაწილში. აქედან გამომდინარე, ტრანსნაციონალური კონსტიტუციონალიზმი რუსეთს ავალდებულებს პატივი სცეს მეზობელი სახელმწიფოების კონსტიტუციურ დანაწესებს.

2. უკრაინის გამოცდილება

უკრაინის 1996 წლის კონსტიტუცია ორჯერ – 2014 და 2022 წლებში დაუპირისპირდა რუსულ არმიას. ამ ქვეთავში შეფასებულია ორივე შემთხვევა და უკრაინის ძირითადი კანონის როლი. სამწუხაროდ, სტატიის წერის პროცესში 2022 წლის რუსეთ-უკრაინის ომი ჯერ კიდევ დასრულებული არაა.

2014 წელს სახალხო პროტესტის შედეგად პრეზიდენტ ვიქტორ იანუკოვიჩის გადაყენების შემდეგ რუსეთის მიერ მართულმა თვითგამოცხადებულმა შეიარაღებულმა ძალებმა დაიკავეს ყირიმში სტრატეგიული შენობები და რეგიონის ადმინისტრაციული საზღვრები.⁹⁸ პირველ მარტს რუსეთის დუმამ დააკმაყოფილა პრეზიდენტ პუტინის მოთხოვნა უკრაინაში სამხედრო ძალის გამოყენებაზე, რათა დაეცვათ რუსი მოსახლეობა.⁹⁹ 6 მარტს ყირიმის პარლამენტმა მხარი დაუჭირა უკრაინიდან სეცესიას და რუსეთის ფედერაციაში შე-

⁹⁷ პროფესორმა ბრუს აკერმანმა კითხვას, თუ როგორი იქნება კონსტიტუციონალიზმის მომავალი, უპასუხა, რომ იგი აუცილებლად რეგიონულ განვითარებაზეა დამოკიდებული. პროფესორმა აკერმანმა საკუთარი პოზიცია დააფიქსირა 2020 წელს გამართულ ონლაინ კურსის – *Modern Challenges in Constitutionalism: Perspectives from the World's Leading Experts*-ის ფარგლებში.

⁹⁸ Roznai Y., Suteu S., *The Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Constitutional Principle*, *German Law Review*, Vol. 16, No. 3, 2015, 543.

⁹⁹ იქვე.

სვლას.¹⁰⁰ ამავე თემაზე რეფერენდუმი 16 მარტისთვის დაინიშნა.¹⁰¹ მას არაერთი საერთაშორისო აქტორი აკრიტიკებდა, თუმცა, მიუხედავად ამისა, გამოცხადებული შედეგების მიხედვით, მოსახლეობის 97%-მა მხარი დაუჭირა რუსეთში შესვლას.¹⁰² პუტინმა 18 მარტს ხელშეკრულება დადო ყირიმის ე.წ. წარმომადგენლებთან რეგიონის რუსეთში შესვლის თაობაზე, რომელსაც რუსეთის პარლამენტმა 21 მარტს რატიფიკაცია გაუკეთა.¹⁰³

2022 წლის 24 თებერვალს რუსეთმა კვლავ განაახლა ომი უკრაინის წინააღმდეგ, რასაც პუტინმა „სპეციალური სამხედრო ოპერაცია“ უწოდა.¹⁰⁴ მანამდე, 21 თებერვალს რუსეთმა აღიარა დონეცკი და ლუგანსკი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებად.¹⁰⁵ ისინი თვითგამოცხადებული სახელმწიფოები არიან.¹⁰⁶ თუმცა, აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისოსამართლებრივად დასახელებული სუბიექტები სახელმწიფოებად განხილული ვერ იქნება.¹⁰⁷ დოქტრინაში განმარტებულია, რომ ტერიტორიაზე უფლება მხოლოდ ლეგიტიმურ სახელმწიფოს აქვს, რომელიც იცავს კანონის უზენაესობას, ხალხს აძლევს შესაძლებლობას საკუთარი თავი განსაზღვროს, არ არის უზურპატორი და მის სუბიექტებს აქვთ ლეგიტიმური მოთხოვნა დაიკავონ სახელმწიფოს ტერიტორია.¹⁰⁸ თუმცა, როდესაც ასეთი ლეგიტიმური

¹⁰⁰ <<https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-crisis-in-Crimea-and-eastern-Ukraine>> [07.08.2022].

¹⁰¹ იქვე.

¹⁰² Roznai Y., Suteu S., The Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Constitutional Principle, *German Law Review*, Vol.16, No. 3, 2015, 544.

¹⁰³ <<https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-crisis-in-Crimea-and-eastern-Ukraine>> [07.08.2022].

¹⁰⁴ <<https://www.bbc.com/news/av/world-60505319>> [07.08.2022].

¹⁰⁵ Pitchford S., Russian Recognition of Donetsk and Luhansk: Legal Analysis, <<https://www.humanrightspulse.com/mastercontentblog/russian-recognition-of-donetsk-and-luhansk-legal-analysis>> [07.08.2022].

¹⁰⁶ იქვე.

¹⁰⁷ ამ საკითხზე დანვრილებით იხ., Pitchford S., Russian Recognition of Donetsk and Luhansk: Legal Analysis, <<https://www.humanrightspulse.com/mastercontentblog/russian-recognition-of-donetsk-and-luhansk-legal-analysis>> [07.08.22].

¹⁰⁸ Oklopčic Z., The Idea of Early-Conflict Constitution-Making: The Conflict in

სახელმწიფო არასამართლიანად ანექსირებულია უცხოელების მიერ ან ადგილობრივი აჯანყებულები მას ანანევრებენ, მაშინ მის ხალხს უფლება აქვს, აღადგინოს გამქრალი სახელმწიფოებრიობა.¹⁰⁹ ამიტომ უკრაინელ ხალხს, ისევე როგორც ქართველებს, სრული უფლება აქვთ, აღიდგინონ კონტროლი ოკუპირებულ ტერიტორიებზე.

საქართველოს კონსტიტუციისგან განსხვავებით, უკრაინის ძირითად კანონში, სხვა ნორმებთან ერთად, ტერიტორიული მთლიანობა უცვლელ ნორმად არის აღიარებული.¹¹⁰ თუმცა დასახელებული უცვლელი ნორმა პრაქტიკაში ყოველდღიურად ირღვევა ომის პირობებში. როგორც აღინიშნა, ამ ტიპის კონსტიტუციური დებულებების როლი ომის პერიოდში სიღრმისეულად შესწავლილი არაა. როზნაი და სუტო აღნიშნავენ, რომ უკრაინის კონტექსტში ტერიტორიული მთლიანობის მუდმივმა ნორმამ უფრო ასპირაციული ფუნქცია შეიძინა, ვიდრე დამცველობითი.¹¹¹

მუდმივ ნორმებს სხვადასხვა იურისდიქციაში განსხვავებული ტერმინებით მოიხსენიებენ.¹¹² ბრაზილიაში იგი ცნობილია როგორც *cláusulas pétreas*, რაც ქვის ნორმებს ნიშნავს.¹¹³ უკრაინის მოქმედი და 1921 წლის საქართველოს კონსტიტუციების მაგალითები გვიჩვენებს, რომ ქვაც კი უძლურია მედგრად დაუდეს ექსტრაკონსტიტუციურ, გარეშე ძალების, ვულკანურ ამოფრქვევას.¹¹⁴

Ukraine Beyond Territorial Rights and Constitutional Paradoxes, German Law Review, Vol.16, No. 3, 2015, 668.

¹⁰⁹ იქვე.

¹¹⁰ გარდა ტერიტორიული მთლიანობისა, ძირითადი უფლებები და სახელმწიფო თავისუფლებაც უცვლელ ნორმებადაა დაცული. Constitution of Ukraine, Art. 157.

¹¹¹ Roznai Y., Suteu S., The Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Constitutional Principle, German Law Review, Vol. 16, No. 3, 2015, 570, 574.

¹¹² Roznai Y., Unamendability and the Genetic Code of the Constitution, European Review of Public Law, Vol. 27, No. 2, 2015, 780-781.

¹¹³ Roznai Y., Unconstitutional Constitutional Amendments: the Limits of Amendment Powers, Oxford University Press, 2017, 129.

¹¹⁴ აღნიშნული წარმოადგენს პროფესორ როზნაის მეტაფორის მოდიფიცირებულ ვერსიას. მისი თავდაპირველი ვარიანტი ასე გამოიყურება: ქვებსაც არ შეუძლიათ გაუძლონ დამფუძნებელი ძალაუფლების ვულკანურ

IV. დასკვნა

სტატიის შესავალში გამოსაკვლევ საკითხთან მიმართებით, თუ რამდენად დუმს კონსტიტუცია ომის პირობებში, აღსანიშნავია, რომ ცალკეულ შემთხვევებში მისი ნორმები არც ისე მდუმარეა, თუმცა მათი ხმა მჭექარე ნამდვილად არაა. იაპონიის, როგორც ომის შედეგად დაწესებული კონსტიტუციის მქონე სახელმწიფოს, მაგალითი მიუთითებს, რომ ამ ტიპის ძირითად კანონებში შესაძლოა მოგებულმა მხარემ წაგებული დასაჯოს და მას დაწესებული კონსტიტუციით აუკრძალოს ომის გამოყენება საერთაშორისო დავების მოსაგვარებლად. თუმცა, მეორე მხრივ, ასეთმა ჩანაწერმა შესაძლოა წაგებულის სასარგებლოდაც იმოქმედოს. დასახელებული მაგალითი წარმოაჩენს, თუ როგორ გამოიყენა ომის წარმოების აკრძალვის ნორმა იაპონიამ ვიეტნამისა და კორეის ომებში ჩართვისგან თავის დასაძვრენად. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ დაწესებულ კონსტიტუციებს ომისგან თავის არიდების ერთგვარი ფუნქცია აკისრიათ. ორიგინალი კონსტიტუციები მსგავს ნორმებს არ შეიცავენ. პირიქით, ისინი არეგულირებენ საომარ მდგომარეობას და მასში ძირითადი უფლებების შეზღუდვის ან მოქნილ ან მკაცრ მიდგომას ირჩევენ.

დამოუკიდებელი საქართველოს პირობებში სახელმწიფომ ორი სხვადასხვა კონსტიტუცია მიიღო. 1921 წლის ძირითადი კანონი განწირული იყო სიკვდილისთვის, თუმცა დამფუძნებლებმა გამიზნულად მიიღეს იგი ზუსტად რამდენიმე დღით ადრე ოკუპაციამდე, რათა მთელი მსოფლიოსთვის ეჩვენებინათ, რომ საქართველოს იმ პერიოდისთვის მოწინავე კონსტიტუცია ჰქონდა და ქვეყანას, რომელსაც ძალით მიათრევდა რუსეთი საბჭოთა კავშირში ჰქონდა თავისი ძირითადი კანონი. სამწუხაროდ, როგორც მთლიანად კონსტიტუცია, ისე მისი მუდმივი ნორმა უძლური იყო რუსული არმიის წინააღმდეგ. 1995 წლის კონსტიტუციასაც, 1921-ის მსგავსად,

ამოფრქვევას. Roznai Y., *Unconstitutional Constitutional Amendments: the Limits of Amendment Powers*, Oxford University Press, 2017, 129.

წილად ხვდა რუსულ ჯართან გამკლავება. ტერიტორიული მთლიანობის დაცვა შესაძლოა მან ვერ შეძლო ფაქტობრივად, თუმცა იურიდიულ ასპექტში მთელ მსოფლიოს დაანახა, რომ სახელმწიფოს 20%-ზე მეტი დღეს ოკუპირებულია რუსეთის მიერ. მოქმედი ძირითადი კანონი კვლავ ებრძვის ოკუპანტის არმიას, რადგან ომი ჯერ არ დასრულებულა.

უკრაინის მოქმედი კონსტიტუცია 2-ჯერ, 2014-სა და 2022-ში დაუპირისპირდა რუსეთის მიერ წარმოებულ ომს. მისი მუდმივი ნორმა ტერიტორიული მთლიანობის შესახებ ჯერჯერობით მხოლოდ ასპირაციულ ფუნქციას ასრულებს. საქართველოსა და უკრაინის განხილული მაგალითები ცხადყოფს, რომ კონსტიტუციებმა შეიძლება ვერ მოახერხონ ომის შეკავება, მათ შორის უცვლელი ნორმების გამოყენებითაც. თუმცა ამ ეტაპზე მათზე დაკისრებული მთავარი როლი სახელმწიფოებრიობის დამადასტურებელი დოკუმენტის ფუნქციის შესრულებაა.

ამ სტატიით არ სრულდება კონსტიტუციათა როლის კვლევა ომის პირობებში. არსებობს რამდენიმე საკითხი, რაც შემდგომ დამუშავებას საჭიროებს. მაგალითად, როგორია კოდიფიცირებული და არაკოდიფიცირებული ძირითადი კანონების პასუხი ომზე? როგორი დამცველობითი ხარისხი აქვთ კონსტიტუციებს ეკონომიკურად ძლიერ და სუსტ სახელმწიფოებში, ასევე დემოკრატიულ და ავტორიტარულ რეჟიმებში? საინტერესოა, აგრეთვე, თეოკრატიული და სეკულარული კონსტიტუციების დამოკიდებულება ომთან. სასურველია ამ თემატიკით დაინტერესებულმა მკვლევრებმა დასახელებულ და ასევე, სხვა მათთვის საინტერესო კითხვები დაამუშაონ და გასცენ პასუხები, რაც ნამდვილად გაამდიდრებს შედარებით საკონსტიტუციო სამართალს.